

ДОСЛІДЖЕННЯ З ІСТОРІЇ ПОЛЬСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ [РЕЦ.]: СІНКЕВИЧ Є.Г. КРАКІВСЬКА ІСТОРИЧНА ШКОЛА В ПОЛЬСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ: МОНОГРАФІЯ. – МИКОЛАЇВ: ВИД-ВО ЧДУ ІМ. ПЕТРА МОГИЛИ, 2010. – 332 С.

Загальновідомо, що відчутний вплив на формування української історичної думки нової доби мала польська історіографія. Польський консерватизм, позитивізм і неоромантизм тісно переплелися з українським консерватизмом, позитивізмом і неопозитивізмом. Надзвичайно важливо з'ясувати, як поляки вирішували проблеми діалектики ірраціонального й раціонального, поєднання історичного та природничо-наукового факторів у історичних дослідженнях, якою мірою вони впоралися з проблемою інтеграції і чи впоралися взагалі (а, якщо ні, то що саме ставало на заваді вирішенню проблем інтеграції), як вони намагалися сконструювати перспективу інтеграції власної історії у світову. Тому цікаво ознайомитися із монографією Є. Сінкевича «Краківська історична школа в польській історіографії», що вийшла друком у видавництві Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Відзначаючи оригінальне оформлення обкладинки монографії, пильну увагу ми зосередили на змісті виконаної праці, яка є результатом десятирічних дослідницьких пошуків автора. Впадає в око ґрунтовне опрацювання архівних матеріалів Ягеллонського університету і Академії знань, а також праць представників краківської історичної школи: Валеріана Калінки, Юзефа Шуйського, Станіслава Смольки, Міхала Бобжинського. Не менш ґрунтовно опрацьована польська історіографія даної проблеми. Автор виділяє чотири періоди у вивченні краківської історичної школи польським істориками. На його думку, ці періоди «загалом збігаються з ключовими моментами в житті польського народу, пов'язаними з боротьбою за відродження державності та етапами її функціонування» (с.8).

Перший період прийшовся на останню третину XIX – 1918 р.: час зародження, домінування і занепаду краківської історичної школи. Саме тоді дискусії навколо концептуальних засад і положень школи набули особливої гостроти і політичного забарвлення. В протистоянні з краківськими істориками в 1880-1890 рр. зародилася варшавська історична школа, репрезентована Владиславом Смоленським, Тадеушом Корзоном, Адольфом Павінським. Є. Сінкевич зосередився на дослідженні життєвого та творчого шляху ключових представників краківської історичної школи: В. Калінки, Ю. Шуйського, С. Смольки, М. Бобжинського.

Розглядаються основні віхи життя, наукової та громадської діяльності вчених. Увага акцентується на становленні та формуванні кожного із них як науковців-істориків. Не випали з поля зору подекуди складні ситуації у науковому та кар'єрному зростанні в різні періоди життя. Представники краківської історичної школи були яскравими особистостями, тому кожен із них не спішив сліпо копіювати теоретичні напрацювання один одного. Є. Сінкевич зазначає, що висвітлення історичного минулого кожного народу до певної міри є міфологізованим. Свій внесок у цю справу зробили політики, письменники, історики й пересічні громадяни. Очевидно, що дослідники всіх часів і народів на догоду конкретній ситуації приносили (і продовжують приносити) в жертву принципи пошуку об'єктивної істини на користь певних консолідуючих націю чинників. Не уникнули цих вад і представники краківської історичної школи (ягеллонська ідея). Разом із тим, на переконання автора, фундатори краківської історичної школи були людьми, що залишили помітний слід в історіографії та історії польської суспільно-політичної думки.

Автор прийшов до висновку, що доба позитивізму стала періодом подальшої інтенсифікації суспільного життя, посилення його демократичного змісту, залучення до культурних здобутків широких верств населення. Це був той зоряний для історичної науки час, коли й самі історики, і їхні шанувальники щиро вірили у здатність науковця-гуманітарія розшукати й описати ті «правдиві» факти, котрі відкривали сенс буття нації й слугували дороговказом до її майбутнього. У 1860-х – 1890-х роках ідеї позитивізму сприймалися як останнє слово науки і стали «символом віри» для освічених кіл суспільства. Проте, на переконання Є. Сінкевича, процес сприйняття та поширення позитивізму в історичній науці не був однолінійним та однозначним. Новий світогляд не витіснив зі свідомості більшості поляків національної мотивації. Адже питання про причини гірких невдач, пошук нових політичних підходів майбутнього неминуче поживлявало у XIX столітті історичну рефлексію, спонукало до переоцінки історичних суджень та до рішучих дій.

В роботі проаналізовано причини, які обумовили те, що краківська історична школа майже впродовж півстоліття утримувала провідну позицію в польській історіографії. Краківська історична школа за час свого існування вплинула не лише на розвиток історичної науки (запровадивши критичний підхід до аналізу на всіх стадіях історичного дослідження), але, насамперед, упродовж багатьох років формувала політичну свідомість польського суспільства.

Другий період дослідник датує 1918-1939 рр., часом існування так званої другої Речі Посполитої. Він зазначив, що ще під час Першої світової війни визначні представники польської історичної науки закликали до фундаментальної переорієнтації польської історіографії, з метою сформувані нові погляди на національну минувшину – здійснюючи пошук адекватної відповідності потребам тогочасної дійсності та відтворення історії Польщі. Особливістю суспільно-політичної ситуації у відродженій другій Речі

Посполитій автор вважає те, що Польща була єдиною з «новонароджених» після Першої світової війни європейських країн, котра мала об'єднати в своїх кордонах території, що понад сто років були відокремленими одна від одної, та функціонували у різних політичних, господарських, освітніх, конфесійних і правових системах. В умовах незалежної польської держави постали нові реалії політичного існування польського суспільства, що потребували перегляду політичних та історіографічних концепцій. На зміну ідеям піднесення національної боротьби за незалежність постала необхідність переосмислення свого минулого задля прогнозування майбутнього. Особливо відчутною була потреба відмови від ідеалізованих історичних образів, що протягом бездержавного періоду слугували вихованню патріотизму. Їх місце повинен був зайняти прагматичний образ минулого, що з усіма своїми перевагами та недоліками мав стати відправним пунктом для формування історичного світогляду майбутніх поколінь поляків.

Занепад першої Речі Посполитої втратив ту актуальність, яку він посідав в історії для багатьох поколінь, гноблених неволею. У цьому контексті дослідники польської минувшини були вільні від необхідності давати народові поради щодо збереження національної ідентичності, були позбавлені однієї з найскладніших проблем, що затрудняла подальший пошук правди. Виходячи з цього – мета історичної науки, так само як інших умінь, полягала в пошуку правди для самої правди, без погляду на її практичне значення. Нова ситуація все ж не залишила байдужими істориків та політиків щодо основних положень представників краківської історичної школи. Створення нормальних, схожих до існуючих в інших європейських краях умов розвою, уможливило становлення наукових кадрів, сприяло розширенню хронологічних та проблемних горизонтів історичної науки, обумовило розвиток нових історичних концепцій. Під орудою своїх істориків, як і методів дослідження, тогочасна польська історична творчість – яка в переважній більшості була добрим, фахово-керованим традиційним заняттям і не справляла значну схильність до новаторства – набула значимості в європейській історіографії. У міжвоєнний період переживала вона новий етап свого розвитку, хоч пануюча тогочасна політична ситуація з певністю не була ідилічна. В науковому плані вплив краківської школи позначився і на новому поколінні істориків. Разом із тим, праці краківської історичної школи в умовах відродженої держави втратили ту політичну гостроту, яка викликала бурхливі нападки, звинувачення в непатріотичності тощо.

Концептуальні засади школи загалом стали предметом врівноваженої наукової дискусії. Ще встигли сказати своє вагоме слово репрезентанти краківської історичної школи – С. Смолька і М. Бобжинський. Інтерес до краківської історичної школи привернуло четверте перевидання праці М. Бобжинського *“Dzieje Polski w zarzysie”*. Огляд польської історіографії міжвоєнного періоду показав, що наукові пошуки по здобутті Польщею незалежності мали важливе значення для розвитку польської історичної науки і розбудови державності загалом.

На думку Є. Сінкевича, дослідження краківської історичної школи за часів ПНР необхідно умовно розділити на два підперіоди. Якщо в другій половині 1940-х і до кінця 1950-х рр. школі приділяли мало уваги, а в не численних розвідках її відносили до «ворожих» (а отже шкідливих) марксизму наукових напрямків, то 1960–1980-ті рр. час найбільш активного вивчення польськими істориками біографій і наукової спадщини фундаторів школи. Саме в цей час відбулася широка дискусія (1969 р.) і, чи не вперше, поставлено питання про місце краківської історичної школи в польській історіографії. Вийшли друком монографії, присвячені В. Калінці, Ю. Шуйському, С. Смольці, М. Бобжинському. Сучасний етап в дослідженні краківської історичної школи характеризується автором, як час зміни парадигми історичних досліджень.

Принциповою зміною, що виникла в результаті переломного 1989 р., була блискавична деполітизація польської історіографії. Політичні перетворення спричинили до збільшення кількості досліджень історії першої Речі Посполитої. Науковці почали звертати увагу на проблеми, які перед тим замовчувалися або ті, що вважали маргінальними. Автор монографії постарався визначитися, чи внесли нові політичні реалії в Республіці Польща після 1989 року щось суттєве в процес дослідження краківської історичної школи. Він відзначив, що, перш за все, продовжилася тенденція публікації окремих монографічних досліджень, присвячених ключовим репрезентантам краківської історичної школи. На його думку, перевидані після 1989 р. праці представників краківської історичної школи дозволяють зорієнтуватися в тому, які концептуальні конструкції попередників користуються сьогодні попитом серед польських дослідників.

Є. Сінкевич дійшов висновку, що в польській історіографії не поставлено остаточної крапки у дискусіях навколо надбання краківської історичної школи, не опубліковано спеціальної праці, в котрій було би визначено місце школи, яке їй відводили науковці в різні історичні періоди. Більше того, у другій половині 1990-х років здійснено намагання піддати сумніву історіографічну спадщину представників краківської історичної школи і навіть провадилася думка, що школи як такої взагалі не існувало. Автор переконаний, що формування школи було тісно пов'язане з суспільно-політичними та соціально-економічними процесами, які відбувалися на теренах Галичини та Європи у другій половині XIX ст. Разом із тим, сама школа суттєво впливала на різновекторні процеси, а її фундатори брали активну участь у політичному житті держави і регіону. Краківським історикам вперше в польській історіографії вдалося на належному методологічному рівні дослідити і узагальнити історію Польщі. Краківська історична школа з плином часу перетворилася на свого роду константу (класичний взірець), яка слугує пунктом відліку при визначенні досягнень і значимості тих чи інших наукових шкіл у польській історіографії.

Відрадно, що дослідник не обмежився тільки доробком польських істориків, але й активно задіяв напрацювання вітчизняних науковців: А. Болебруха, Л. Зашкільняка, Я. Калакури, І. Колесник, О. Рудої, В. Тельвака, С. Трояна, І. Чорновола, Н. Яковенко та інших.

Відзначаючи позитивні сторони рецензованої праці, маємо намір зупинитися і на певних «вузьких» місцях та упущеннях. На наш погляд, робота була би більш репрезентативна, якби автор спорядив її додатками і алфавітним покажчиком. У монографії достатньо ґрунтовно подано суспільно-політичні процеси, що відбувалися на польських теренах та їх вплив на оцінку напрацювань краківських істориків. На жаль, відзначаючи значний ріст зацікавлень польськими істориками доробком краківської історичної школи у 1960–1980-х рр., автор недостатньо уваги приділив соціально-економічним та суспільно-політичним процесам в ПНР в цей відтинок часу та їх впливу на активізацію досліджень. В роботі зустрічаються поодинокі огріхи редакторського плану, які, однак, не псують враження при її прочитанні.

Роблячи підсумок, хотілося б зазначити, що маємо справу із важливим для сучасної історичної науки дослідженням, в якому на основі комплексного аналізу напрацювань польських істориків другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. здійснена вдала спроба визначити місце, яке посіла краківська історична школа в польській історіографії.

Г. Ф. Турченко